

فرا تحلیل مطالعات عوامل اثرگذار بر اوقات فراغت

مطالعات جامعه‌شناختی

(علمی - پژوهشی)

۱۸(۳۸): ۱۴۵-۱۶۶

شاپا ۲۸۰۹-۱۰۱۰

نمایه در ISC

خدیجه سفیری^۱

استاد دانشگاه الزهرا

فاطمه مدیری

دانشجوی دکتری جامعه‌شناسی گروه‌های اجتماعی

دانشگاه آزاد اسلامی، واحد علوم تحقیقات تهران

پدیرش: ۹۰/۲/۱۳

دریافت: ۱۹/۸/۲۴

چکیده: امروزه فراتحلیل به عنوان شیوه‌ای برای برشمردن نقاط قوت و ضعف تحقیقات، با ترکیب کمی نتایج، توانایی ارزیابی و تحلیل مجدد آنها را فراهم می‌آورد و زمینه‌ای مناسب برای داشتن برآوردی واحد از تحقیقات متعدد ایجاد می‌کند. از طرفی اهمیت اوقات فراغت، به عنوان یکی از مولفه‌های اساسی سبک زندگی و عرصه‌ای که در آن اختیار و آزادی انسان قابل اعمال است و توان ایجاد فرهنگ و آشکارسازی هویت را دارد، بر کسی پوشیده نیست. این مقاله درصدد است تا با استفاده از روش Comprehensive Meta analysis، ۴۳ مقاله علمی پژوهشی و پایان نامه در مقطع کارشناسی ارشد و دکتری دانشگاه‌های تهران را بررسی نموده و ضمن نقد و بررسی این تحقیقات، نتایج حاصل از ترکیب احتمالات را مورد کنکاش قرار دهد. نتایج حاکی از آن است که در میان متغیرهای بررسی شده رابطه درآمد، داشتن فرزند، سن، طبقه، تحصیلات، جنسیت و تاهل به ترتیب اندازه اثر، به عنوان عوامل موثر بر میزان اوقات فراغت مورد تایید قرار گرفته و رابطه اشتغال بر آن رد شده است، همچنین رابطه جنسیت با نحوه گذران اوقات فراغت تایید و این رابطه در مورد متغیرهای تحصیلات و درآمد رد شده است. این نتایج نشان می‌دهد که در بیشتر تحقیقات انجام شده، متغیرهای زمینه‌ای به عنوان عوامل موثر بر اوقات فراغت مورد توجه قرار گرفته و عوامل موثر دیگر نادیده گرفته شده یا فراوانی آنها به میزانی نبوده است که بتوان از آن در فراتحلیل و نرم افزار مذکور استفاده کرد. همچنین اندازه اثر متغیرهای فوق می‌تواند اهمیت آنها را در اوقات فراغت نشان دهد و راهنمایی در تحقیقات آتی و در سیاست‌گذاری‌ها در این زمینه گردد. همچنین نتایج تقریباً منطبق با نظریه نومیر است که متغیرهای زمینه‌ای را در این باب موثر دانسته است. لیکن همان طور که جان کلی نشان داد، متغیرهای زمینه‌ای توان تبیین درصد کمی از فعالیت‌های فراغتی را دارند.

کلیدواژگان: فراتحلیل؛ اوقات فراغت؛ متغیرهای زمینه‌ای.

۱. پست الکترونیکی نویسنده رابط: gjamshidi@ut.ac.ir

۱. مقدمه

فراوانی و تنوع تحقیقات انجام شده و نتایج متناقض حاصل از آنها و نداشتن یافته واحد، از یک سو ممکن است، این تصور را ایجاد نماید که انجام این تحقیقات بیهوده است و موجب اتلاف هزینه هنگفتی می‌گردد و از سوی دیگر جامعه علمی و سیاست‌گذاران را دچار ابهام می‌سازد. مضاف بر آن در علوم اجتماعی اشراف بر نتایج واقعی پدیده‌های مختلف، مستلزم انجام مطالعات فراوان است و با استفاده از یک پژوهش به سختی می‌توان به نتایج آن استناد کرد. همچنین عمدتاً در آزمون‌های آماری انجام شده سطح معنی‌داری مورد توجه و استناد قرار گرفته و پذیرش یا رد فرضیه‌ها وابسته به آن است و حجم نمونه که نتایج هر تحقیق به طور مستقیم به آن وابسته است، عمدتاً در تحقیقات نادیده گرفته می‌شود. برای رهایی از چنین شرایط بحرانی در روش‌های تحقیق و در مسیر بازنگری و تجدید نظر در آن، امروزه فراتحلیل به عنوان "مجموعه فنون نظام‌داری که، به حل تناقض‌ها و تضادهای آشکار یافته‌های پژوهشی می‌پردازد و علاوه بر تبدیل یافته‌های مطالعات مختلف، به یک مقیاس مشترک، روابط بین ویژگی‌ها و یافته‌های پژوهشی را از لحاظ آماری کشف می‌کند" (هومن ۱۳۸۷، ۱۳) با استقبال جامعه علمی رو به رو شده و به شکل گسترده مورد استفاده قرار می‌گیرد. به عبارتی روش‌های کمی ترکیب نتایج پژوهش‌های انجام شده، به عنوان رویکردی که جین گلاس برای نخستین بار در سال ۱۹۷۶ آن را تحت عنوان فراتحلیل نامید، در حقیقت زائیده یک بحران روش‌شناختی در علوم رفتاری، علوم اجتماعی و پزشکی و واکنشی نسبت به شرایط نومیدکننده روش‌شناختی و تامین نیاز بنیادی آن در این گونه پژوهش‌ها در نیمه دوم قرن بیستم است. فراتحلیل که "رویکردی مدرن، چندسطحی، چندبعدی و در عین حال چند روشی است" (هومن ۱۳۸۷، ۲۴)؛ (به نقل از Wolf 1986, 11) به مفهوم ترکیب و یکپارچه‌سازی یافته‌های واحد و پراکنده در قالب علمی، جهت استفاده بهینه لازم و ضروری می‌باشد. چرا که زمینه را برای شناسایی نقایص کارها فراهم کرده و راه تکرار را بر آنها خواهد بست. همچنین مسلماً ترکیب نتایج و استفاده از پژوهش‌های انجام شده پیشین به عنوان واحد تحلیل برای به دست آوردن یک تصویر کلی و بدون ابهام از یک موضوع پژوهشی به مراتب مفیدتر و موثرتر از تعریف طرح‌های پژوهشی جدید در آن موضوع است. مضاف بر آن در نظر گرفتن حجم نمونه و ضرایب تاثیر، امکان استنباط صحیح از نتایج تحقیقات را فراهم کرده و استفاده از نتایج آماری ضعیف و حتی در

سطح غیر معنادار را نیز ایجاد می‌کند. بنابراین، داشتن برآیند یافته‌های پژوهش‌های مختلف، می‌تواند بالاترین حجم یافته‌ها و اطلاعات را در کمترین زمان با بالاترین اعتبار در اختیار افراد قرار دهد و قطعاً مطالعه یک مقاله فراتحلیل زمان و انرژی کمتری را می‌طلبد و در عین حال اطلاعات ارزشمندتری نیز حاصل می‌شود. اگر چه ارزیابی مطالعات انجام شده گام مثبتی در توسعه و تکوین پژوهش‌هاست. اما در جامعه ما تا حدود زیادی مغفول مانده و این عارضه در استفاده از نرم افزارهای مطروحه در این زمینه بیشتر به چشم می‌خورد. شاید این "تاخیر بهره‌گیری از روش فراتحلیل در جامعه ما بدین علت باشد که انبارهای دانش ما چندان مملو نیستند ... همچنین به دلیل ضعف روش‌شناسی و عدم ارتباط ارگانیک پژوهش‌های انجام شده با یکدیگر در سال‌های مختلف به نظر می‌رسد که وضعیت پژوهش در جامعه ما روند انباشتی خود را طی نمی‌کند. به عبارت دیگر ترکیب و تدوین نتایج، به دلیل پراکندگی بیش از حد موضوعات مطالعه شده، عدم دسترسی دقیق به کلیه کارهای پژوهشی، پراکندگی و عدم ارتباط سازمان‌های تحقیقاتی با یکدیگر، عدم تعامل و تبادل پژوهشگران با یکدیگر، عدم استفاده لازم کافی از نتایج پروژه‌های مشابه به سختی قابل تحقق است" (صدیق ۱۳۷۹، ۸۲). بنابراین لازم است به این روش علمی پژوهش از نو نگریسته شده و بیشتر مورد توجه قرار گیرد. لازمه انجام فراتحلیل این است که تعداد کارهای پژوهشی انجام شده در آن زمینه به قدری باشد که امکان ترکیب نتایج و انطباق آنها با یکدیگر فراهم آید. در این میان موضوع اوقات فراغت و عوامل موثر بر آن به عنوان شاخصی اساسی و ملموس در یافتن الگوهای سبک زندگی افراد و به عنوان فاکتوری موثر در آشکارسازی هویت و به نمایش‌گذاردن فرهنگ و نمایشگری از مقاومت‌ها در جامعه، به جهت اهمیت موضوع، فراوانی تحقیقات انجام شده در این زمینه و وجود یافته‌های متضاد و متناقض مورد توجه و بررسی قرار گرفته است و ما در پی پاسخ‌گویی علمی به این سؤال اساسی هستیم که از میان متغیرهای مطرح شده در این زمینه و یافته‌های متناقض و متضاد، بالاخره کدام یک از این عوامل و با چه شدتی، بر میزان فراغت و نحوه گذران آن اثر دارد؟

۲. مبانی نظری

در مقالات و پایان نامه‌های بررسی شده طیفی از مبانی نظری و تئوری‌ها مورد توجه قرار گرفته که به برخی از آنان فهرست‌وار و به ترتیب فراوانی در تحقیقات بررسی شده اشاره می‌شود: موضوع اوقات فراغت به جهت اهمیت، مورد توجه بسیاری از متفکران علوم اجتماعی قرار گرفته و آمیخته با نام بوردیو و وبلن است. در این تحقیق‌ها نیز بیشترین چارچوب تئوریک، از آن بوردیو (۶ مورد) بوده است. بینش بوردیو بر مبنای ترکیب و بازنگری نظریات مارکس و وبر است، از دید بوردیو تمایزات اجتماعی در مجموعه متنوعی از اعمال اجتماعی مشاهده می‌گردد و طی فرایند مدرنیته، فردیتی حادث می‌شود که بر حوزه‌های معینی از کنش مانند ذوق و سلیقه، منش، سبک زندگی مبتنی است و از همان طریق بیان می‌شود. بوردیو مفهوم طبقه مارکس را مبنای قرار داده، عوامل فرهنگی را نیز به تبعیت از وبر مطرح می‌کند. سلیقه و سبک زندگی را شاخصی طبقاتی فرض کرده و در مطالعات تجربی خود، رابطه و هم‌تغییری سلیقه و سبک زندگی با طبقه اجتماعی را نشان می‌دهد، به تعبیر او، این تمایز است که سبک‌ها و فعالیت‌های اوقات فراغت را به حرکت در می‌آورد. (شفیعی ۱۳۸۳؛ فلاح ۱۳۸۷؛ مالکی ۱۳۸۸). همچنین چارچوب تئوریک تحقیقات، در ۳ مورد نظریه نومیر و در ۳ مورد، نظریه دومازیه می‌باشد. نومیر فراغت را مازاد زمانی می‌داند که پس از کسر زمان مصروفه برای برآورد کردن وظایف رسمی و الزامات زندگی باقی می‌ماند. فراغت وقت آزادی است که فرد را قادر می‌سازد آنچه را که دوست دارد انتخاب کند. وی عوامل جغرافیایی، جمعیتی (جنس، سن، نژاد، ملیت و عوامل فردی)، اقتصادی (اشتغال، درآمد)، سیاسی و آموزش را بر اوقات فراغت موثر می‌داند. دومازیه فراغت را به ۵ دسته تقسیم کرده که شامل فراغت‌های جسمانی، هنری، فکری، عملی و اجتماعی است (برازنده‌تر ۱۳۷۶). در ۲ مورد از تحقیقات نظریه‌گیدنز مد نظر بوده است. به تعبیر گیدنز، مدرنیته سبب می‌شود افراد هرچه بیشتر از قید انتخاب‌هایی که سنت، به طور معمول در اختیار آنها قرار می‌دهد رها شوند و افراد را رو در روی تنوع غامضی از انتخاب‌های ممکن قرار دهد که این انتخاب‌ها تصادفی نیست و الگویی را پدید می‌آورد که بخشی از آن مربوط به مصرف است و این مجموعه راهنمایی برای کنش می‌شود (شفیعی ۱۳۸۳). همچنین در تحقیقات انجام شده چارچوب تئوریک مبتنی بر نظرات پارسونز، زیمل، Green و Hargreaves هر یک با ۱ مورد فراوانی بررسی شده‌اند. پارسونز اوقات فراغت را به عنوان یک

نهاد اجتماعی در سازگاری فرهنگی و اجتماعی و عاملی برای ازدیاد انسجام اجتماعی می‌داند (اشرف‌الکتابی ۱۳۷۹). زیمل با توجه به الزامات زندگی در کلان شهرها مدها و سبک‌های زندگی را عاملی می‌داند که افراد به واسطه آنها خود را از گم‌گشتگی و انزوای اجتماعی جامعه شهری می‌رهانند و پیوندهای مادی و فرهنگی خود را با همگنان‌شان به نمایش می‌گذارند. از نظر زیمل مُد به طور همزمان در راستای تمایزبخشی میان طبقات مختلف اجتماعی و ایجاد انسجام در درون طبقات و گروه‌ها عمل می‌کند (فلاح ۱۳۸۷). Green و Hargreaves قائل به تفاوت جنسیتی در میزان اوقات فراغت، همچنین اشکال پرداختن به فعالیت‌های فراغتی هستند. از دید ایشان فراغت برای زنان مفهوم مبهم دارد، اوقات فراغت زنان بیشتر در خانه سپری می‌شود و با کارهای خانگی آمیخته است، اشتغال زنان بر اوقات فراغت ایشان اثر می‌گذارد و آن را کاهش می‌دهد، پس از به دنیا آمدن فرزند، شاخص‌های اوقات فراغت به خاطر محدودیت‌های تفریحی و منابع مالی از بین می‌رود و زنان در زمینه اوقات فراغت دارای تجارب مشترکی هستند (شفیعی ۱۳۸۳).

۳. روش تحقیق

در این مقاله به شیوه اسنادی، مطالعات در زمینه اوقات فراغت و عوامل موثر بر آن مورد بررسی قرار گرفته است. جامعه آماری این تحقیق را، مقالات و پایان‌نامه‌هایی که به این زمینه اختصاص داشتند تشکیل داده و شیوه نمونه‌گیری تمام شماری بوده است. خواه ناخواه تمام تحقیقات انجام شده ممکن است دارای خطاها و نقایصی باشند لیکن در فراتحلیل اغماض بیش از حد نقایص، ممکن است نتایج فراتحلیل را مخدوش کند و اهمیت بیش از حد به آن‌ها نیز، فراتحلیل را ممکن نمی‌سازد. در فراتحلیل می‌بایست جهت تقویت اعتبار و پایایی، اسناد مورد بررسی توسط داوران وزن‌دهی شود و به این وسیله مشخص گردد که از هر مطالعه پژوهشی چقدر بهره برده می‌شود (هومن ۱۳۸۷). روایی موثر در تحقیقات فراتحلیل بر اساس نظر داوران و از فرمول زیر به دست می‌آید:

$$R = \frac{nr}{1+(n-1)r}$$

که در آن R معرف روایی موثر، n تعداد داورها، r متوسط ضریب روایی در میان داورهاست. بنابراین ضریب پایایی تابعی از تعداد داوران و میانگین ضریب همبستگی بین رای داوران است

و با افزایش تعداد داوران بر میزان R نیز افزوده می‌شود (هومن ۱۳۸۷، ۱۰۸). در این تحقیق با توجه به محدودیت‌های پژوهش، جهت افزایش اعتبار و پایایی تمهیداتی مد نظر گرفته شد و آن این که از ورود اطلاعات تحقیقاتی که در سطح بسیار ضعیف بودند خودداری شد و مابقی تحقیقات با لحاظ شرایطی توسط فراتحلیل گران، با وزن یکسان مفروض شد. جهت تقویت اعتبار و پایایی در انتخاب منابع استفاده شده، چند اولویت لحاظ شده است: اول این که پژوهش‌های انتخاب شده در فاصله زمانی ۱۳۷۰ تا ۱۳۸۹ بوده و از انتخاب تحقیقاتی که مربوط به سال‌های قبل از ۱۳۷۰ بوده به دلیل این که غالباً در سطح توصیفی به بیان این موضوع پرداخته بودند، اجتناب شد. دوم این که تحقیقاتی مورد استفاده قرار گرفت که در مقالات علمی پژوهشی چاپ گردیده و یا پایان‌نامه‌های دفاع شده در مقطع کارشناسی ارشد و دکتری بودند و به این ترتیب اعتبار و پایایی آنها حداقل از نظر سه داور مورد تایید قرار گرفته بود و پایان‌نامه‌های مقطع لیسانس به دلیل احتمال دقت کمتر، کنار گذاشته شد. با این اوصاف از میان بیش از ۱۰۰ سند مورد بررسی، ۴۳ مقاله و پایان‌نامه از تحقیقات ردیابی شده، انتخاب و مورد استفاده قرار گرفتند. همچنین به علت استفاده از نرم افزار آماری Comprehensive Meta analysis در این پژوهش و لزوم تکرار متغیرها در حداقل ۵ سند که الزامی برای ورود به فراتحلیل است، فرضیه‌هایی با متغیرهای تکرار نشده کنار گذاشته شده و فرضیه‌های تاثیر متغیرهای زمینه‌ای و وجود فرزند که از تکرار مورد نیاز برخوردار بودند، مورد بررسی قرار گرفتند. همچنین به سبب نیاز به داده‌های کمی در ورود داده‌ها به نرم افزار آماری، از بررسی پژوهش‌های کیفی صرف نظر شده و فقط تحقیقات کمی مورد بررسی قرار گرفته‌اند. در این تحقیق به ارزیابی محتوایی پروژه‌ها پرداخته نشده بلکه فقط به ارزیابی ساختار تحقیقات با تاکید بر بخش روش‌شناسی توجه شده است. نرم افزار Comprehensive Meta analysis (CMA) شاید تخصصی‌ترین و کامل‌ترین برنامه کامپیوتری برای مطالعات فراتحلیل باشد و نسخه دوم آن (که در این پژوهش مورد استفاده قرار گرفته) بسته نرم‌افزاری جامع و فراگیری است که تقریباً قابلیت محاسبه تمامی محاسبات مربوط به فراتحلیل را داراست و می‌تواند آنالیزهایی مانند آنالیز متغیرهای تعدیل‌کننده، آنالیز اثرات ترکیبی واریانس و فرارگسیون را در اختیار فراتحلیل‌گر قرار دهد و نتایج فراتحلیل را در قالب پلات‌ها و نمودارها به تصویر می‌کشد (قاضی طباطبایی ۱۳۸۹، ۲۰۱). در اجرای فراتحلیل ابتدا در بخش اول، عناصر بنیادین تحقیقات انجام شده شامل، مبانی

نظری فرضیه‌ها، جامعه آماری، حجم نمونه، روش تحقیق و غیره دسته بندی شده و اطلاعات به دست آمده از نرم افزار SPSS مورد نقد قرار گرفته است. در ادامه کاستی‌های تحقیقات انجام شده به این وسیله ترسیم شده است و در بخش دوم به تحلیل آماری این متغیرها با استفاده از نسخه دوم نرم افزار Comprehensive Meta analysis پرداخته شده، تجزیه تحلیل بر مبنای تفسیر طبقه بندی‌های انجام شده و نتایج منتج از نرم افزار مورد بررسی قرار گرفته است.

۴. یافته‌ها و نتایج

بخش اول یافته‌های توصیفی و نقد و بررسی یافته‌ها: در این بخش ابتدا جدول یافته‌های تحقیقات، آورده می شود سپس این اطلاعات طبقه‌بندی شده و مورد نقد و ارزیابی قرار می‌گیرد.

۴-۱. طبقه‌بندی مشخصات یافته‌های توصیفی

۱- موضوع مورد مطالعه در رشته‌های مختلف تحصیلی: از بین پژوهش‌های انتخاب شده ۲۸ مورد (۶۵/۱ درصد) به گروه علوم اجتماعی، ۷ مورد (۱۶/۳ درصد) به گروه تربیت بدنی، ۲ مورد (۴/۷) به گروه روان شناسی، ۲ مورد (۴/۷) به گروه مدیریت، ۴ مورد (۹/۳ درصد) به گروه برنامه‌ریزی آموزشی تعلق داشت.

۲- نوع مدرک: از بین پژوهش‌های انتخاب شده ۱۱ مورد (۲۵/۶ درصد) مقاله‌های چاپ شده در مجلات علمی پژوهشی و ۳۲ مورد (۷۴/۴ درصد) پایان نامه‌های کارشناسی ارشد و دکتری می‌باشد.

۳- استان محل اجرا: از بین پژوهش‌های انتخاب شده ۲۳ مورد (۵۳/۵ درصد) در استان تهران، ۲ مورد (۴/۷ درصد) استان فارس، ۲ مورد (۴/۷ درصد) در سطح کشوری، ۴ مورد (۹/۳ درصد) استان‌های شمالی، ۱ مورد (۲/۳ درصد) استان خراسان، ۳ مورد (۷ درصد) استان زنجان، ۳ مورد (۷ درصد) استان اصفهان، ۲ مورد (۴/۷ درصد) استان آذربایجان و ۳ مورد (۷ درصد) در استان‌های جنوبی به اجرا درآمده است.

۴- چارچوب نظری تحقیقات: چارچوب نظری پژوهش‌های مورد نظر در ۶ مورد (۱۴ درصد) بوردیو، ۲ مورد (۴/۷ درصد) گیدنز، ۱ مورد (۲/۳ درصد) Hargreaves، ۱ مورد (درصد)

۲/۳ درصد) زیمبل و رایزمن، ۳ مورد (۷ درصد) دومازیه، ۳ مورد (۷ درصد) نومیر، ۱ مورد (۲/۳ درصد) Green، ۱ مورد (۲/۳ درصد) پارسونز، ۱ مورد (۲/۳ درصد) تلفیقی بوده است و در ۲۴ مورد (۵۵/۸ درصد) به طور شفاف چارچوب نظری ذکر نشده است.

جدول شماره ۱. اطلاعات تحقیقات مورد بررسی

[illegible]

- ۵- روش شناسی: در این بخش پژوهش‌های مورد مطالعه به تفکیک جامعه آماری، روش تکنیک نمونه‌گیری و حجم نمونه، تکنیک گردآوری اطلاعات، فرضیات و روش تجزیه تحلیل آماری طبقه بندی شده و مورد مقایسه قرار گرفته اند:
- روش تحقیق: ۳۹ مورد (۹۰/۷ درصد) به شیوه پیمایشی و ۴ مورد (۹/۳ درصد) به شیوه اسنادی پیمایشی اجرا شده است.
- ابزار گردآوری اطلاعات: ۳۶ مورد (۸۳/۷ درصد) پرسشنامه و ۷ مورد (۱۶/۳ درصد) به شیوه پرسشنامه و مصاحبه به گردآوری اطلاعات پرداخته‌اند.
- جامعه آماری: در تحقیقات انجام شده ۱۲ مورد (۲۷/۹ درصد) به بررسی اوقات فراغت در زنان، ۵ مورد به مردان و ۲۶ مورد به بررسی اوقات فراغت در هر دو جنس پرداخته است.
- پیش آزمون: در میان پژوهش‌های انجام شده ۱۷ مورد (۳۹/۵ درصد) به انجام پیش آزمون اقدام کرده و ۲۶ مورد (۶۰/۵ درصد) پیش آزمون نداشتند.
- شیوه نمونه‌گیری: در میان پژوهش‌های انجام شده ۱۸ مورد (۴۱/۹ درصد) از روش نمونه‌گیری خوشه‌ای استفاده کرده‌اند، ۳ مورد (۷ درصد) نمونه‌گیری مطابق، ۱۳ مورد (۳۰/۲ درصد) نمونه‌گیری تصادفی، ۲ مورد (۴/۷ درصد) همه شماری، ۱ مورد (۲/۳ درصد) روش ترکیبی و در ۶ مورد (۱۴ درصد) از روش انتخاب شده نام نبرده و آن را به طور شفاف ذکر نکرده‌اند.
- اعتبار تحقیق: در ۲۸ مورد (۶۵/۱ درصد) اعتبار تحقیق را ذکر کرده‌اند و در ۱۵ مورد (۳۴/۹ درصد) از اعتبار تحقیق و لزوم آن سخنی به میان نیامده است.
- پایایی: در ۲۵ مورد (۵۸/۱ درصد) پایایی تحقیق را ذکر کرده‌اند و در ۱۸ مورد (۴۱/۹ درصد) از پایایی تحقیق و لزوم آن سخنی به میان نیامده است. در این میان ۱۷ مورد (۳۹/۵ درصد) مقدار پایایی تحقیق خود را در رنج ۷۰ تا ۹۳ ذکر کرده‌اند و ۲۶ مورد (۶۰/۵ درصد) مقدار پایایی را ذکر نکرده‌اند.
- ۶- میزان فراغت: یافته‌ها نشان می‌دهد میزان اوقات فراغت افراد به طور متوسط ۳ ساعت و ۲۹ دقیقه می‌باشد.

۷-رضایت از اوقات فراغت: ۱۸/۹ درصد از یافته‌ها رضایت از اوقات فراغت را کم، ۷۲/۷ درصد میزان رضایت را متوسط و ۹/۱ درصد این میزان را زیاد نشان داده‌اند. بنابراین اکثریت افراد رضایت کم یا متوسط دارند و درصد اندکی از اوقات فراغت خود به طور کامل احساس رضایت می‌کنند.

۸-اولویت‌های فراغت: نتایج فراتحلیل نشان می‌دهد تماشای تلویزیون، استراحت در خانه، دیدار با دوستان، مطالعه، ورزش، دیدار با اقوام، رستوران، پارک، بازی‌های کامپیوتری، خرید، سفرکردن، کارهای دستی و موسیقی (با ارزش یکسان)، استفاده از اینترنت، رفتن به سینما و عضویت در تشکلهای (با ارزش یکسان) به ترتیب اولویت‌های اوقات فراغت می‌باشند و افراد برای پرکردن اوقات فراغت خود تمایل دارند به استفاده از آنها بپردازند. با نگاهی گذرا به جدول فوق که تنها به بررسی ساختاری در تحقیقات پرداخته است، اهمیت ارزیابی تحقیقات و فراتحلیل مطالعات، ملاحظه می‌گردد چرا که در این تحقیقات چنان که دیدیم در ۵۵/۸ درصد چارچوب نظری شفاف وجود نداشته یا ذکر نگردیده است. البته عمدتاً کارهای انجام شده در زمینه علوم اجتماعی خود را مقید به داشتن چارچوب تئوریک می‌کنند و ممکن است این درصد زیاد ناشی از استفاده از منابع رشته‌های دیگر باشد. با وجود این که انجام پیش‌آزمون از مقدمات هر تحقیق به شمار می‌رود. چنان که دیدیم ۶۰/۵ درصد از تحقیقات انجام شده، پیش‌آزمون نداشتند. ۱۴ درصد موارد شیوه نمونه‌گیری را ذکر نکرده‌اند. در ۳۴/۹ درصد اعتبار و ۴۱/۹ درصد پایایی مورد توجه قرار نگرفته و ذکر نشده است و در ۶۰/۵ درصد مقدار پایایی ذکر نشده است. همان‌طور که می‌دانیم، در صورت فقدان اجزا و عناصر تحقیق یا شفاف نبودن آن صحت تحقیقات مورد تردید قرار می‌گیرد. همچنین برای دستیابی به نتایج مطلوب می‌بایست این عناصر دارای انسجام و همسازی باشند و چنان که دیدیم، حذف مبانی نظری، مشخص نکردن چارچوب نظری و این که تا چه حد پاسخگوی سؤال تحقیق بوده است. حذف عناصر روشی و تمایل به اثبات فرضیه‌های مطرح شده، مشخص نبودن این که کدام فرضیه ثابت شده یا نشده، مضاف بر آن غالباً در تحقیقات، توصیف ساده آزمون و تجزیه تحلیل انجام می‌شود. در حالی که نتایج باید در قالب چارچوب نظری عنوان و مطرح گردد و در نتیجه‌گیری نیز از آن بهره برده شود و عدم توضیح گام به گام فصول متناوباً به چشم می‌خورد و این در حالی است که بعضی تحقیقات که چنین شرایطی در آنها به

و فور به چشم می خورد نیز حذف شده است. احراز چنین وضعیت‌هایی موجب خدشه در صحت تحقیقات شده و شاید زمان، زحمات و هزینه‌های صرف شده در بسیاری از تحقیقات بی ثمر باشد.

۲-۴. یافته‌های آماری منتج از Comprehensive Meta analysis: CMA

از آنجا که "ملاک ورود فرضیه‌ها به فراتحلیل، تکرار آنها حداقل در ۵ مطالعه می‌باشد" (ازکیا ۱۳۸۳، ۱۱؛ به نقل از تامپسون^۱ ۱۹۹۷، ۲۶). بنابراین فرضیه‌های با تعداد کمتر از ۵ حذف و مابقی فرضیه‌ها که عمدتاً متغیرهای زمینه‌ای و وجود فرزندان بود، در ورود اطلاعات مورد استفاده قرار گرفتند. جدول شماره ۲ تعداد متغیرهای پذیرفته شده برای ورود به نرم افزار، نشان داده شده است.

جدول ۲. توزیع فراوانی رابطه متغیرهای زمینه‌ای و میزان اوقات فراغت

فراوانی	فرضیه
۱۱	رابطه جنس و میزان اوقات فراغت
۱۰	رابطه سن و میزان اوقات فراغت
۶	رابطه تاهل و میزان اوقات فراغت
۵	رابطه طبقه و میزان اوقات فراغت
۵	رابطه اشتغال و میزان اوقات فراغت
۱۲	رابطه تحصیلات و میزان اوقات فراغت
۹	رابطه فرزند و میزان اوقات فراغت
۱۵	رابطه درآمد و میزان اوقات فراغت
۵	رابطه جنس و نحوه گذران اوقات فراغت
۵	رابطه تحصیلات و نحوه گذران اوقات فراغت
۶	رابطه درآمد و نحوه گذران اوقات فراغت

¹ Thompson

چنان که ملاحظه می‌شود بیشترین رابطه‌ها در تبیین میزان اوقات فراغت و نحوه گذران آن به درآمد، سطح تحصیلات، جنسیت، سن و داشتن فرزند مربوط می‌شود. برای ورود اطلاعات با توجه به تنوع روش‌های استفاده شده و گوناگونی آماره‌ها، ابتدا تمامی آماره‌ها از طریق فرمول‌های مربوطه، به ضریب همبستگی تبدیل شدند و سپس این داده‌ها که شامل ضریب همبستگی، حجم نمونه و جهت تاثیر بود، در نرم افزار وارد گردید. ذکر این نکته لازم می‌باشد که در فراتحلیل یافته‌های غیر معنادار و یا با اثرات خیلی ضعیف نیز مورد بررسی قرار می‌گیرد و حجم نمونه که عمدتاً در تحقیقات مغفول می‌ماند در فراتحلیل بسیار موثر است و معنی‌داری آزمون از آن تاثیر جدی می‌پذیرد.

سطح معنی داری

= اندازه اثر

حجم نمونه

چنان که ذکر شد، در این بخش با توجه به تنوع روش‌های استفاده شده و گوناگونی آماره‌ها ابتدا تمامی آماره‌ها از طریق فرمول‌های مربوطه، به d کوهن و سپس به ضریب همبستگی (r) تبدیل شدند که به برخی از آنها اشاره خواهد شد: (هومن ۱۳۸۷، ۶۶ - ۳۲؛ به نقل از روزنتال و روزنو ۱۹۹۱)

$$d=t \frac{(n_1+n_2)}{\sqrt{(df n_1 n_2)}} \quad d=\sqrt{f \frac{n_1+n_2}{n_1 n_2}} \quad d=2 \sqrt{\frac{\chi^2}{N-\chi^2}}$$

$$d=\frac{2r}{\sqrt{1-r^2}} \quad r=\sqrt{\frac{d^2}{d^2+4}}$$

سپس اطلاعات تحقیقات که شامل ضریب همبستگی، حجم نمونه و جهت تاثیر بود به نرم افزار داده شد و اطلاعات موجود در جدول شماره ۳ یافته‌های نرم افزاری تحقیقات است، که تجمیع شده و می‌توان در این جدول مشاهده نمود.

جدول ۳. اطلاعات نرم افزاری تحقیقات

فرضیه	چشمپوش و میزان فراغت	سن و میزان فراغت	تاهل و میزان فراغت	علیه و میزان فراغت	اشتغال و میزان فراغت	تخصیلات و میزان فراغت	فرزند و میزان فراغت	فرآیند و میزان فراغت	جنس و نحوه گذران فراغت	تخصیلات و نحوه گذران فراغت	درآمد و نحوه گذران فراغت
تعداد مطالعه	۱۱	۱۰	۶	۵	۵	۱۲	۹	۱۵	۵	۵	۶
مدل Fixed	۰/۲۲۵	۰/۲۵۰	۰/۲۰۸	۰/۲۲۱	۰/۱۶۶	۰/۲۶۱	۰/۲۰۶	۰/۲۶۷	۰/۲۱۱	۰/۴۴۲	۰/۴۹۸
وزن تحقیق در مدل Fixed	۱۱۳۵/۸۵	۹۳۳/۶	۶۵	۶۰	۶۶۷	۲۶	۹۲	۲۱۱	۲۹۵	۴۹۹	۵۰۷
دامنه کمترین و بیشترین شدت تاثیر	۰/۲۸۳	۰/۳۱۳	۰/۲۸۱	۰/۳۶۱	۰/۲۰۴	۰/۳۲۲	۰/۲۹۰	۰/۴۲۱	۰/۲۸۴	۰/۵۷۷	۰/۵۱۶
	۰/۱۶۷	۰/۱۸۷	۰/۱۳۵	۰/۱۲۱	۰/۰۴۸	۰/۲۰۱	۰/۱۲۲	۰/۲۰۳	۰/۵۹۹	۰/۳۰۹	۰/۲۸۱
میانگین همبستگی	۰/۱۱۶	۰/۱۳۲	۰/۱۰۵	۰/۱۱۲	۰/۰۶۲	۰/۱۳۱	۰/۱۳۷	۰/۱۹۳	۰/۲۴۹	۰/۲۸۸	۰/۲۷۸
وارianس	۰/۰۰۱	۰/۰۰۱	۰/۰۰۱	۰/۰۰۳	۰/۰۰۲	۰/۰۰۱	۰/۰۰۲	۰/۰۰۱	۰/۰۰۲	۰/۰۰۵	۰/۰۰۴
خطای استاندارد	۰/۰۳۰	۰/۰۳۲	۰/۰۳۷	۰/۰۵۱	۰/۰۴۰	۰/۰۳۱	۰/۰۴۳	۰/۰۳۳	۰/۰۵۷	۰/۰۶۸	۰/۰۶۰
z-value	۷/۶۲۴	۷/۸۰۶	۵/۶۱۵	۶/۳۱۹	۳/۱۵۹	۸/۴۷۲	۴/۸۴۳	۱۱/۱۲۸	۱۳/۳۹۷	۶/۲۷۸	۸/۴۴۸
p-value	۰/۰۰۰	۰/۰۰۰	۰/۰۰۰	۰/۰۰۰	۰/۰۰۲	۰/۰۰۰	۰/۰۰۰	۰/۰۰۰	۰/۰۰۰	۰/۰۰۰	۰/۰۰۰
مدل Random	۰/۲۴۶	۰/۳۶۲	۰/۲۳۹	۰/۲۴۹	۰/۱۴۵	۰/۲۹۸	۰/۴۱۸	۰/۴۳۲	۰/۲۷۷	۰/۴۲۱	۰/۵۴۹
وزن تحقیق در مدل Random	۷۴/۹۱	۶۷/۹۱	۸۸/۸۸	۱۱۴۰	۵۲/۳۰۰	۶۸۰	۳۹/۷۶۵	۹۵/۶۹۰	۲۲/۹۷۲	۶/۳۰۶	۹/۳۹۸
				۱۳۹		۲۱۳					
دامنه کمترین و بیشترین شدت تاثیر	۰/۰۰۹	۰/۱۲۴	۰/۰۲۳	۰/۰۷۵	۰/۱۲۳	۰/۱۸۸	۰/۱۰۷	۰/۱۳۲	۰/۴۱۶	۰/۱۶۰	۰/۱۸۸
	۰/۰۰۹	۰/۱۲۴	۰/۰۲۳	۰/۰۷۵	۰/۱۲۳	۰/۱۸۸	۰/۱۰۷	۰/۱۳۲	۰/۴۱۶	۰/۱۶۰	۰/۱۸۸
میانگین همبستگی	۰/۱۲۰	۰/۱۷۷	۰/۱۱۴	۰/۱۲۲	۰/۰۷۲	۰/۱۴۹	۰/۲۰۵	۰/۱۱۰	۰/۲۵۲	۰/۲۷۵	۰/۲۵۴
وارianس	۰/۰۱۳	۰/۰۱۵	۰/۰۱۱	۰/۰۰۷	۰/۰۱۹	۰/۰۰۳	۰/۰۲۵	۰/۰۱۰	۰/۰۳۰	۰/۱۵۹	۰/۱۰۶
خطای استاندارد	۰/۱۱۵	۰/۱۲۱	۰/۰۰۶	۰/۰۸۵	۰/۱۳۷	۰/۰۵۶	۰/۱۵۹	۰/۱۰۲	۰/۱۷۴	۰/۲۹۸	۰/۳۶۶
z-value	۲/۰۴۰	۲/۹۸۳	۲/۱۷۴	۲/۸۲۷	۱/۰۵۸	۵/۴۸۳	۲/۶۳۵	۶/۲۳۶	۶/۲۴۹	۱/۵۵۸	۱/۶۸۲
p value	۰/۰۴۱	۰/۰۰۳	۰/۰۳۰	۰/۰۰۴	۰/۳۰۰	۰/۰۰۰	۰/۰۰۸	۰/۰۰۰	۰/۰۰۰	۰/۱۱۹	۰/۰۹۳
آزمون ناهمبستگی	۱۳۸/۱۵۲	۳۳۳	۳۳۰۰۵۶	۱۰/۱۰۵	۲۴/۳۵۵	۳۰/۱۲۷	۸۷۲	۶۹۵	۲۵/۱۴۴	۲۴۶	۱/۷۹
	۱۱۱						۱۰۴	۱۲۵		۱۲۵	۱۴۲
	df [Q]	۹	۵	۴	۴	۱۱	۸	۱۴	۴	۴	۵
	P-value	۰/۰۰۰	۰/۰۰۰	۰/۰۰۰	۰/۰۰۰	۰/۰۰۲	۰/۰۰۰	۰/۰۰۰	۰/۰۰۰	۰/۰۰۰	۰/۰۰۰
I-Squared	۹۲/۷۶۲	۹۱/۹۱۶	۸۶/۴۰۲	۶۰/۴۱۴	۸۸/۲۵۷	۶۲/۵۰۱	۹۲/۲۳۵	۸۹/۲۰۵	۸۸/۶۱۸	۹۶/۸۰۱	۹۶/۴۸۶

۵. تفسیر یافته‌های نرم افزار

برای بررسی کمی مطالعات دو روش وجود دارد: "روش نخست شامل ترکیبی از مقادیر احتمال یا نمره‌های استاندارد Z است که راهبردهای آن توسط کوکران (۱۹۳۷)، فیشر (۱۹۳۲) پیرسون (۱۹۳۳) تیپیت (۱۹۳۱) طرح شده بود. روش دیگر ترکیب ضرایب همبستگی یا ترکیب اندازه‌های اثر (مشخصه کوهن) است." ثراندیک^۱ از نخستین افراد بوده که نتایج مطالعات مختلف را برای استفاده از یک مقدار متوسط همبستگی با یکدیگر ترکیب کرده است و این روش توسط روزنتال و دیگران بسط و گسترش یافته است. ما در این مقاله از روش دوم که ترکیب ضرایب همبستگی است، استفاده کرده‌ایم. در فراتحلیل، معمولاً بر روی اندازه‌های اثر تکیه می‌شود در حالی که در پیشینه‌های پژوهش سستی تاکید بر سطح معنی‌داری بوده است که اغلب موجب گمراهی نیز می‌گردیده است. بنابراین در فراتحلیل ارائه یک تصویر کلی از نتایج یک اقدام پژوهشی حتی اثرات اندک و غیر معنادار نیز می‌تواند نقش داشته باشد. ترکیب اندازه‌های اثر نیز با دو مدل اثرات ثابت (Fixed) و اثرات تصادفی (Random) امکان‌پذیر است. در مدل ثابت فرض بر این است که مطالعات تحت بررسی در یک اندازه اثر حقیقی مشترک، سهیم هستند و تفاوت‌های اندازه اثر واقعی تنها ناشی از خطای نمونه‌برداری است. در مدل‌های ثابت واریانس‌های خطای نمونه‌برداری که به عنوان واریانس‌های شرطی معروف است در ترکیب واقعی داده‌ها به کار می‌رود و برآورد بدون تورش اثر جامعه برابر با میانگین ساده اثرهای مشاهده شده مطالعه خواهد بود و خطای استاندارد آن محاسبه فاصله‌های اعتماد پیرامون آن متوسط را امکان‌پذیر می‌سازد. در این مدل می‌توان به این پرسش پاسخ داد که آیا کاربرندی در مطالعات موجود موثر بوده است یا نه؟ لیکن تعمیم آن به مطالعاتی جز آنها که در نمونه وجود دارد ممکن نیست. در مدل‌های تصادفی تفاوت اندازه‌های اثر تنها ناشی از خطای نمونه‌برداری نیست بلکه ناشی از عامل‌های دیگری مانند خطای اندازه‌گیری و تفاوت‌های ذاتی بین مطالعات است. این رویکرد اگر چه نیرومندی کمتری نسبت به مدل اثرهای ثابت دارد اما اجازه تعمیم‌پذیری به مطالعاتی که در نمونه نیست را نیز می‌دهد. اگر واریانس اثرهای تصادفی به صورت معنادار با واریانس برآورد (شرطی) تفاوت داشته باشد این امکان وجود دارد که مدل

¹ Thorndike

تصادفی بر مدل ثابت ارجح باشد. هنگامی که منابع همگون باشد اندازه اثر نمونه‌ها غالب شده و هر دو مدل به نتیجه یکسان می‌انجامد و وقتی بین منابع مورد بررسی ناهمگونی معنادار وجود داشته باشد واریانس بین مطالعه‌ها خیلی بزرگ‌تر از واریانس درون مطالعه‌ها خواهد بود. در تفسیر نتایج، اگر آزمون ناهمگونی معنادار نباشد به این معنی است که متغیر تعدیل کننده وجود ندارد و سطح معناداری قابل قبول در آزمون ناهمگونی نشان از وجود متغیر تعدیل کننده است. همچنین هرگاه آزمون ناهمگونی در سطح معنادار باشد به کار بردن مدل تصادفی بر مدل ثابت ارجح است. مجذور ضریب همبستگی بیانگر درصد واریانس متغیر وابسته است که توسط متغیر مستقل تبیین می‌شود و اگر حاصل ضرب واریانس تبیین در واریانس خطا کمتر از مقدار بحرانی $0/75$ باشد نیز نشان از وجود متغیر تعدیل کننده دارد. همچنین بعد از انتخاب مدل اگر $P\text{-Value}$ در سطح معنادار باشد تاثیر متغیر مستقل پذیرفته شده و در غیر آن تاثیر متغیر مستقل رد خواهد شد. در تفسیر اندازه اثر در صورتی که این مقدار $0/2$ باشد اندازه اثر کم، $0/5$ باشد اندازه اثر متوسط و اگر $0/8$ باشد، اندازه اثر زیاد را تایید می‌کند. همچنین اگر اندازه همبستگی $0/1$ باشد اندازه اثر کم، $0/2$ اندازه اثر متوسط، و اگر میزان همبستگی $0/3$ باشد اندازه اثر بالاست (روزنتال ۲۰۰۱؛ هومن ۱۳۸۷).

اکنون با توجه به توضیحات داده شده به آزمون فرضیه‌ها می‌پردازیم. در تحلیل رابطه جنسیت و میزان اوقات فراغت از آنجا که آزمون ناهمگونی معنادار است ($P\text{-Value} = 0/000$) بنابراین مدل تصادفی بر مدل ثابت ارجح است و همچنین وجود متغیر تعدیل کننده را نیز می‌رساند که در این تحقیق بررسی آن امکان‌پذیر نیست. چنان که ملاحظه می‌شود میزان $0/041$ $P\text{-Value} =$ است و از آنجا که در سطح معنادار قابل قبول است، بنابراین وجود رابطه میان جنسیت و میزان اوقات فراغت پذیرفته می‌شود. از آنجا که میانگین اندازه اثر آن در مدل تصادفی $0/236$ و میانگین ضریب همبستگی $0/120$ است، بنابراین متغیر مستقل جنسیت با اندازه اثر تقریباً کم بر متغیر وابسته میزان اوقات فراغت اثر دارد. از این آزمون می‌توان نتیجه گرفت که تفاوت‌های جنسیتی در میزان اوقات فراغت وجود دارد.

در تحلیل رابطه سن و میزان اوقات فراغت از آنجا که آزمون ناهمگونی معنادار است ($P\text{-Value} = 0/000$)، بنابراین مدل تصادفی بر مدل ثابت ارجح است و وجود متغیر تعدیل کننده را نیز می‌رساند که این روابط نیاز به بررسی دارند. اگر چه در این تحقیق بررسی آن امکان‌پذیر

نیست. از آنجا که $P\text{-Value} = ۰/۰۰۳$ است و در سطح معنادار قابل قبول است، بنابراین وجود رابطه میان سن و میزان اوقات فراغت پذیرفته می‌شود و اگر بخواهیم میزان ارتباط متغیر مستقل و وابسته را بدانیم از آنجا که میانگین اندازه اثر آن در مدل تصادفی $۰/۳۶۲$ و میانگین ضریب همبستگی $۰/۱۷۷$ است. بنابراین متغیر مستقل سن با اندازه اثر نزدیک به متوسط بر متغیر وابسته میزان اوقات فراغت اثر دارد. بنابراین در سنین مختلف میزان اوقات فراغت یکسان نیست و مطالعات بیشتر می‌بایست تا این سنین شناسایی شده و در سیاست‌گذاری اوقات فراغت به این گروه‌های سنی توجه بیشتری مبذول گردد.

در تحلیل رابطه تاهل و میزان اوقات فراغت از آنجا که آزمون ناهمگونی معنادار است ($P\text{-Value} = ۰/۰۰۰$). بنابراین مدل تصادفی بر مدل ثابت ارجح است و این معناداری وجود متغیر تعدیل کننده را نیز می‌رساند که این روابط و متغیرهای تعدیل کننده نیاز به شناسایی و بررسی دارند. اگر چه این امر در این تحقیق امکان پذیر نیست. همچنین از آنجا که در مدل تصادفی $P\text{-Value} = ۰/۰۳۰$ است، معنادار بوده و بنابراین وجود رابطه میان تاهل و میزان اوقات فراغت پذیرفته می‌شود و میانگین اندازه اثر آن در مدل تصادفی $۰/۲۳۱$ و میانگین ضریب همبستگی $۰/۱۱۴$ است. بنابراین متغیر مستقل تاهل با اندازه اثر تقریباً کم بر متغیر وابسته میزان اوقات فراغت اثر دارد.

در تحلیل رابطه طبقه اقتصادی اجتماعی و میزان اوقات فراغت از آنجا که آزمون ناهمگونی معنادار است و در سطح معنادار قابل قبول می‌باشد ($P\text{-Value} = ۰/۰۳۹$). بنابراین از یک طرف استفاده از مدل تصادفی بر مدل ثابت ارجح است و همچنین وجود متغیر تعدیل کننده را نیز می‌رساند که این متغیرهای تعدیل کننده نیاز به بررسی دارند. اگر چه در این تحقیق بررسی آن امکان پذیر نیست. همچنین از آنجا که در مدل تصادفی $P\text{-Value} = ۰/۰۰۴$ است، بنابراین وجود رابطه میان طبقه اقتصادی اجتماعی و میزان اوقات فراغت پذیرفته می‌شود. از آنجا که میانگین اندازه اثر این متغیر در مدل تصادفی $۰/۲۴۱$ و میانگین ضریب همبستگی $۰/۱۲۲$ می‌باشد، بنابراین متغیر مستقل طبقه اقتصادی اجتماعی با اندازه اثر تقریباً کم بر متغیر وابسته میزان اوقات فراغت اثر دارد. وجود این رابطه می‌تواند انگیزه بررسی آن را در تحقیقات بعدی ایجاد نماید.

در تحلیل رابطه اشتغال و میزان اوقات فراغت از آنجا که آزمون ناهمگونی معنادار است ($P\text{-Value} = ۰/۰۰۰$), بنابراین استفاده از مدل تصادفی بر مدل ثابت ارجح است و این معناداری

وجود متغیر تعدیل کننده را نیز می‌رساند که این متغیرها نیاز به بررسی دارند. اگر چه در این تحقیق بررسی آن امکان‌پذیر نیست. از آنجا که در مدل اثر تصادفی $P\text{-Value} = ۰/۲۹۰$ است بنابراین وجود رابطه میان اشتغال و میزان اوقات فراغت پذیرفته نمی‌شود.

در تحلیل رابطه تحصیلات و میزان اوقات فراغت از آنجا که آزمون ناهمگونی معنادار است ($P\text{-Value} = ۰/۰۰۲$)، بنابراین از طرفی استفاده از مدل تصادفی بر مدل ثابت ارجح است و همچنین وجود متغیر تعدیل کننده را نیز می‌رساند که این روابط و متغیرها نیاز به بررسی و شناسایی دارند. اگر چه در این تحقیق بررسی آن‌ها امکان‌پذیر نیست. همچنین از آنجا که $P\text{-Value} = ۰/۰۰۰$ است بنابراین وجود رابطه میان تحصیلات و میزان اوقات فراغت پذیرفته می‌شود و در تحلیل شدت این تاثیر از آنجا که میانگین اندازه اثر آن در مدل تصادفی $۰/۲۹۸$ و میانگین ضریب همبستگی $۰/۱۴۹$ است، بنابراین متغیر مستقل تحصیلات با اندازه اثر تقریباً کم بر متغیر وابسته اوقات فراغت اثر دارد.

در تحلیل رابطه میان داشتن فرزند و میزان اوقات فراغت از آنجا که آزمون ناهمگونی معنادار است ($P\text{-Value} = ۰/۰۰۰$)، بنابراین مدل تصادفی بر مدل ثابت ارجح است و همچنین وجود متغیر تعدیل کننده را نیز می‌رساند که این روابط و متغیرها نیاز به بررسی دارند. اگر چه در این تحقیق بررسی آن‌ها امکان‌پذیر نیست. همچنین از آنجا که $P\text{-Value} = ۰/۰۰۸$ است و در سطح معناداری قابل قبول می‌باشد، بنابراین وجود رابطه میان داشتن فرزند و میزان اوقات فراغت پذیرفته می‌شود. میانگین اندازه اثر آن در مدل تصادفی $۰/۴۱۸$ و میانگین ضریب همبستگی $۰/۲۰۵$ است. بنابراین متغیر مستقل داشتن فرزند با اندازه اثر متوسط بر متغیر وابسته اوقات فراغت اثر دارد. البته این انگیزه نیز ایجاد می‌شود که آیا داشتن فرزند در هر دو جنس بر میزان اوقات فراغت موثر است یا تفاوت‌های جنسیتی در این زمینه وجود دارد. همچنین می‌بینیم که داشتن فرزند بیش از جنسیت، سن، طبقه اقتصادی اجتماعی و تحصیلات می‌تواند میزان اوقات فراغت را تحت تاثیر خود قرار دهد.

در تحلیل درآمد و میزان اوقات فراغت نیز آزمون ناهمگونی در سطح معنادار قابل قبول است ($P\text{-Value} = ۰/۰۰۰$)، بنابراین استفاده از مدل تصادفی بر مدل ثابت ارجح است و همچنین وجود متغیر تعدیل کننده نیز به این شیوه مشخص می‌شود. این متغیرهای تعدیل کننده نیاز به بررسی دارند و انگیزه تحقیقات کامل‌تر را موجب می‌شوند. اگر چه در این تحقیق بررسی آن‌ها

امکان پذیر نیست. همچنین از آنجا که $P\text{-Value} = ۰/۰۰۰$ است، بنابراین وجود رابطه میان درآمد و میزان اوقات فراغت پذیرفته می‌شود و در تبیین شدت این تاثیر همان طور که می‌بینیم میانگین اندازه اثر آن در مدل تصادفی $۰/۴۳۲$ و میانگین ضریب همبستگی $۰/۲۱۰$ است، بنابراین متغیر مستقل درآمد با اندازه اثر متوسط بر متغیر وابسته اوقات فراغت اثر دارد.

در تحلیل نحوه گذران اوقات فراغت و عوامل موثر در آن فقط سه متغیر جنس، تحصیلات و درآمد از حداقل فراوانی برخوردار بودند و توانستیم آنها را در نرم افزار وارد کنیم. در تحلیل رابطه جنسیت و نحوه گذران اوقات فراغت از آنجا که آزمون ناهمگونی معنادار است ($P\text{-Value} = ۰/۰۰۰$) بنابراین مدل تصادفی بر مدل ثابت ارجح است و همچنین وجود متغیر تعدیل کننده را نیز می‌رساند که این روابط نیاز به بررسی دارند اگر چه در این تحقیق بررسی آن امکان پذیر نیست. همچنین از آنجا که در مدل تصادفی $P\text{-Value} = ۰/۰۰۰$ است بنابراین وجود رابطه میان جنسیت و نحوه گذران اوقات فراغت پذیرفته می‌شود و برای بررسی شدت این رابطه اندازه اثر کمک کننده است. و همان طور که دیدیم میانگین اندازه اثر آن در مدل تصادفی $۰/۷۵۷$ و میانگین ضریب همبستگی $۰/۳۵۲$ است. بنابراین متغیر مستقل جنسیت با اندازه اثر زیاد بر متغیر وابسته نحوه گذران اوقات فراغت اثر دارد. این رابطه انگیزه بررسی تفاوت‌های جنسیتی در نحوه گذران اوقات فراغت را موجب می‌گردد.

در تحلیل رابطه تحصیلات و نحوه گذران اوقات فراغت از آنجا که آزمون ناهمگونی معنادار است ($P\text{-Value} = ۰/۰۰۰$) بنابراین مدل استفاده از مدل تصادفی بر مدل ثابت ارجح است و وجود متغیر تعدیل کننده را نیز می‌رساند که این روابط نیاز به بررسی دارند. اگر چه در این تحقیق بررسی آن امکان پذیر نیست. همچنین از آنجا که $P\text{-Value} = ۰/۱۱۹$ است. بنابراین وجود رابطه میان تحصیلات و نحوه گذران اوقات فراغت پذیرفته نمی‌شود.

در تحلیل رابطه درآمد و نحوه گذران اوقات فراغت از آنجا که آزمون ناهمگونی معنادار است. بنابراین مدل تصادفی بر مدل ثابت ارجح است و وجود متغیر تعدیل کننده را نیز می‌رساند که این روابط نیاز به بررسی دارند اگر چه در این تحقیق بررسی آن امکان پذیر نیست. همچنین از آنجا که $P\text{-Value} = ۰/۰۹۳$ است، بنابراین وجود رابطه میان درآمد و نحوه گذران اوقات فراغت پذیرفته نمی‌شود. در بررسی درآمد و متغیرها عموماً درآمدهای مورد پرسش خیلی شامل طیف بسیار بالا و بسیار پایین نمی‌شود و فراغت‌های خیلی خاص نیز که مخصوص

گروهی خاص است خیلی مورد پرسش واقع نشده بودند و در به دست آوردن نتایج بهینه در فراتحلیل باید این موارد مورد مذاقه پژوهشگران قرار گیرد.

بنابراین چنان که دیدیم رابطه تاثیر متغیرهای جنسیت، تاهل، سن، طبقه، تحصیلات، درآمد و میزان اوقات فراغت در سطح معنادار و پذیرفتنی است و رابطه اشتغال و میزان اوقات فراغت به سبب عدم رابطه معنادار رد می گردد. همچنین با توجه به میانگین شدت تاثیر این متغیرها، به ترتیب اهمیت درآمد، داشتن فرزند، سن، طبقه، تحصیلات، جنسیت، تاهل به عنوان عوامل موثر بر میزان اوقات فراغت مورد تایید قرار گرفته و همچنین رابطه جنسیت با نحوه گذران اوقات فراغت تایید و شدت تاثیر آن زیاد است و این رابطه در مورد تاثیر متغیرهای تحصیلات و درآمد بر نحوه گذران اوقات فراغت رد شده است.

۶. بحث و نتیجه گیری

فراتحلیل به عنوان رویکردی مدرن، چندسطحی، چندبعدی، به مفهوم ترکیب و یکپارچه سازی یافته های واحد و پراکنده در قالب روشی علمی، جهت استفاده بهینه مورد استفاده روزافزون قرار گرفته و زمینه را برای شناسایی نقایص کارها فراهم کرده است. در این روش تکیه بر ضرایب اثر با در نظر گرفتن حجم نمونه است و با روش های گوناگون آماری ضمن استفاده از نتایج غیرمعنادار و یا در سطح معناداری ضعیف، شرایط را برای داشتن برآیندی واحد از تحقیقات متعدد فراهم می آورد. چرا که مسلماً ترکیب نتایج و استفاده از پژوهش های انجام شده پیشین به عنوان واحد تحلیل برای به دست آوردن یک تصویر کلی و بدون ابهام از یک موضوع پژوهشی به مراتب مفیدتر و موثرتر از انجام طرح های پژوهشی جدید در آن موضوع است. با توجه به اهمیت موضوع و مغفول ماندن این شیوه در جامعه ما در این مقاله به بررسی و تحلیل ثانویه مطالعات اوقات فراغت به شیوه فراتحلیل پرداخته شده است. گروه بین المللی جامعه شناسی، اوقات فراغت را به عنوان "مجموعه ای از اشتغالات، که فرد با رضایت خاطر برای استراحت یا تفریح و یا به منظور توسعه آگاهی ها یا فراگیری غیر انتفاعی و مشارکت اجتماعی، داوطلبانه بعد از رهایی از الزامات شغلی، خانوادگی و اجتماعی بدان می پردازد (کوهستانی ۱۳۷۸، ۵۱) معرفی کرده است. انتخاب مطالعات اوقات فراغت به سبب اهمیت این موضوع در جوامع صنعتی است چرا که فراغت عرصه ای است که اختیار و آزادی انسان ها در

آن قابل اعمال است و توان آشکارسازی هویت افراد را نیز دارد. این واژه به منزله حالتی از "بودن" و یک نوع طرز تفکر و حالت روحی در افراد مختلف می‌تواند در طیف وسیعی، از وقت آزاد و تعطیل تا مولفه‌ای که می‌تواند انسان را به کمال رساند و نشانه انتخاب الگوی سبک زندگی باشد، تعریف شود و در جامعه مصرفی امروز اهمیت آن آشکارتر و فزون‌تر گشته است. این مقاله با دو هدف نقد ساختاری تحقیقات که می‌تواند اهمیت فراتحلیل و ارزیابی تحقیقات انجام شده را رساند و همچنین معرفی نسخه دوم نرم افزار Comprehensive Meta analysis به عنوان یکی از فنون ترکیب نتایج کمی و تحلیل نرم‌افزاری این عوامل به نگارش درآمده است. از بین بیش از ۱۰۰ منبع با رعایت نکاتی ۴۳ سند را مورد بررسی قرار دادیم. چنان که دیدیم یافته‌های توصیفی منتج از SPSS نشان از نقصان واضح و چشم‌گیر در ساختار تحقیقات انجام شده دارد، به شکلی که در صد قابل توجهی از این تحقیقات در فقر یا عدم بیان شفاف مبانی نظری و چارچوب نظری، پیش‌آزمون، شیوه نمونه‌گیری، بیان اعتبار و پایایی، مقدار پایایی به سر می‌برند. عدم توضیح گام به گام فصول که متناوباً در تحقیقات به چشم می‌خورد و فقدان اجزا و عناصر تحقیق یا شفاف نبودن آن که صحت تحقیقات انجام شده را مورد تردید قرار داده و آنها را مخدوش می‌کند. چنان که گفتیم با نگاهی گذرا به این منابع، اهمیت ارزیابی تحقیقات و فراتحلیل مطالعات مشخص می‌گردد. در بخش نتایج تحلیلی اطلاعات متغیرهای با بیش از ۵ فراوانی به نرم افزار وارد شد. نتیجه آن که رابطه متغیرهای جنسیت، تاهل، سن، طبقه، تحصیلات، درآمد و داشتن فرزند با اوقات فراغت معنادار بوده و وجود ارتباط بین این متغیرها و میزان اوقات فراغت را نشان داده است و رابطه اشتغال به سبب عدم رابطه معنادار رد گردیده است. اندازه شدت تاثیر این متغیرها می‌تواند شدت رابطه میان متغیر مستقل و وابسته را نشان دهد که به ترتیب اهمیت، شامل درآمد، داشتن فرزند، سن، طبقه، تحصیلات، جنسیت، تاهل بوده است. همچنین رابطه جنسیت با نحوه گذران اوقات فراغت تایید و این رابطه در مورد متغیرهای تحصیلات و درآمد رد شده است. وجود متغیرهای تعدیل کننده در تحقیقات و شدت کم یا زیاد این متغیرها می‌تواند آغازی بر چرایی و چگونگی تاثیرات باشد و این که متغیرهای دیگر غیر از متغیرهای مطرح شده را می‌بایست مدنظر داشته و بر این فرضیه‌ها اکتفا نکنند. با توجه به نتایج فراتحلیل می‌توان گفت جنسیت به عنوان عاملی موثر بر میزان اوقات فراغت شناخته شده که منطبق با نظرات ادینگتون، نومیر، گرین و فمینیست‌هاست. سن به عنوان عاملی

موثر بر میزان اوقات فراغت شناخته شده که منطبق با نظرات ادینگتون و نومیر می‌باشد. تاهل به عنوان عاملی موثر بر میزان اوقات فراغت شناخته شده که منطبق با نظرات تورکیدستون و فمینیست‌هاست. طبقه آن طور که کاپلان و یانگ و ویلموت مطرح کرده‌اند، به عنوان عاملی موثر بر میزان اوقات فراغت شناخته شده است. تحصیلات آن طور که نومیر و تورکیدستون مطرح کرده‌اند، به عنوان عاملی موثر بر میزان اوقات فراغت شناخته شده است. درآمد منطبق با نظرات نومیر و لویله و داشتن فرزند مطابق نظرات کاپلان و فمینیست‌ها بر میزان اوقات فراغت اثر دارند. همچنین بر خلاف نظر کاپلان، نومیر و پارک اشتغال به عنوان عاملی موثر بر میزان اوقات فراغت شناخته نشده است. طبق نتایج بالا همان طور که نشان داده شد جنسیت عاملی مهم در نحوه گذران اوقات فراغت است و به طور کلی این تحقیق نشان داد که متغیرهای مطرح شده توسط نومیر تقریباً تایید شده‌اند. لیکن همان طور که جان کلی نشان داده بود، به این نتیجه دست یافتیم که متغیرهایی زمینه‌ای توان تبیین درصد کمی از فعالیت‌های فراغتی را دارد. چنان چه "جان کلی مطرح کرده است که تحلیل چند متغیره اوقات فراغت و متغیرهایی نظیر جنس، سن و درآمد فقط می‌تواند بین ۵ تا ۱۰ درصد واریانس فعالیت‌ها را مشخص نماید" (شفیعی ۱۳۸۶). همان طور که گفتیم، لازمه انجام فراتحلیل، مشابهت بالای تحقیق‌های انجام شده می‌باشد و برای جامعه‌ای مانند ایران که در فقر پژوهشی به سر می‌برد رسیدن به این هدف کمتر محقق می‌شود و شاید موضوعات کمی را بتوان یافت که قابلیت فراتحلیل با شیوه مذکور را داشته باشند. متغیرهای تعدیل کننده می‌تواند حساسیت افراد را به عواملی غیر از فاکتورهای بررسی شده برانگیزد و دید محققین را از دید سطحی و محدود به افقی وسیع‌تر رهنمون گردد و متغیرهای یافت شده بر اساس شدت تاثیر می‌تواند در تحقیقات آتی و همچنین در سیاست‌گذاری‌ها مورد استفاده قرار گیرد. جهت رسیدن به این مقصود، پیشنهاد می‌شود شرایطی فراهم آید که ارزیابی پژوهش‌های انجام شده از جهت ساختار و محتوا مد نظر قرار گرفته شود تا از طرفی زمینه برای ایجاد خطا کاهش یافته، کاستی‌های آن مشخص شده و شرایط برای ایجاد دقت علمی در مطالعات بعدی فراهم شود. همچنین زمینه برای انباشتگی تحقیقات و انجام فراتحلیل و داشتن نتیجه‌های واحد و برآیند کلی از تحقیقات ایجاد شود. در راستای انجام این مهم لازم است در تحقیقات، گزارش دقیق جزئیات آماری، اعم از سطوح معناداری، درجات آزادی، داده‌های توصیفی، سطوح سنجش، محاسبه و گزارش شاخص‌های آماری به دقت و

صراحت و شفافیت ذکر شده باشد. در چنین شرایطی امکان استفاده از این نتایج در مراکز برنامه‌ریزی و تصمیم‌گیری به وجود می‌آید و محققین و دست‌اندرکاران برنامه‌ریز از سردرگمی و بلاتکلیفی خارج شده و می‌توان تاثیر تحقیقات انجام شده را در عمل مشاهده کرد.

۷. منابع

- ازکیا، مصطفی، و محمود توکلی. ۱۳۸۵. فراتحلیل مطالعات رضایت شغلی در سازمان های آموزشی. *نامه علوم اجتماعی* ۲۷ : ۱-۲۶.
- اشرف‌الکتابی، منوچهر. ۱۳۷۹. *بررسی تغییرات اوقات فراغت در خانواده های شهر تهران طی سه نسل*. پایان نامه کارشناسی ارشد برنامه ریزی رفاه اجتماعی دانشگاه علامه طباطبایی.
- برازنده تر، علیرضا. ۱۳۷۶. *بررسی عوامل موثر بر چگونگی اوقات فراغت کارمندان بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران در مقطع زمانی ۱۳۷۶-۱۳۷۵*. پایان نامه کارشناسی ارشد مدیریت امور فرهنگی.
- شفیعی، سمیه. ۱۳۸۳. *بررسی میزان رضامندی زنان از چگونگی گذران اوقات فراغت و عوامل مرتبط با آن - مورد: کارکنان و اساتید دانشگاه علامه طباطبایی در سال ۱۳۸۲*. پایان نامه کارشناسی ارشد جامعه شناسی دانشگاه علامه طباطبایی.
- صدیق سروسستانی، رحمت‌ا... ۱۳۷۹. فراتحلیل مطالعات انجام شده در حوزه آسیب شناسی اجتماعی در ایران. *نامه علوم اجتماعی* ۱۵: ۱۰۳-۶۷.
- فلاح، مهدی. ۱۳۸۷. *بررسی سبک زندگی جوانان در شهر تهران و عوامل موثر بر آن*. پایان نامه کارشناسی ارشد جامعه شناسی دانشگاه تربیت معلم.
- قاضی طباطبایی، محمود، و ابوعلی دادهیر. ۱۳۸۹. *فراتحلیل در پژوهش های اجتماعی و رفتاری*. تهران: جامعه شناسان.
- کوهستانی، حسنعلی خلیل زاده. ۱۳۷۸. *پژوهشی در اوقات فراغت و رهیهای بهره وری از آن*. مشهد: تیهو.
- مالکی مزاری، علیرضا. ۱۳۸۸. *بررسی رابطه نظام ارزشی و نحوه گذران اوقات فراغت در شهرستان دشت آزادگان*. پایان نامه کارشناسی ارشد پژوهش علوم اجتماعی دانشگاه تربیت معلم.
- هومن، حیدرعلی. ۱۳۸۷. *راهنمای عملی فراتحلیل در پژوهش علمی*. تهران: سمت.
- Rosenthal, R. and R. M. Dimatteo. 2001. Meta-Analysis: Recent Developments in Quantitative Methods for Literature Reviews. *Annual Reviews of psychology*.